

14. Gordon R. H. Tax Structure in Developing Countries: Many Puzzles and a Possible Explanation / R.H. Gordon, W. Li // Journal of Public Economics. — 2009. — Vol. 93. — № 7–8. — P. 855–866.

15. <http://korrespondent.net>

Статтю подано до редакції 05.10.09 р.

УДК 336.02:330.341.1

Є. А. Фукс,
аспірант кафедри макроекономіки
та державного управління,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розкрито основні джерела фінансування інноваційної діяльності, проаналізовано їх диспропорції та запропоновано заходи щодо їх подолання з урахуванням світового досвіду.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, джерела фінансування інноваційної діяльності, бюджетне фінансування, власні кошти підприємств, кошти іноземних інвесторів, наукова сфера, інноваційна інфраструктура, технологічні парки.

В статье раскрыты основные источники финансирования инновационной деятельности, проанализированы их диспропорции и предложены мероприятия по их преодолению с учетом мирового опыта.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, источники финансирования инновационной деятельности, бюджетное финансирование, собственные средства предприятий, средства иностранных инвесторов, научная сфера, инновационная инфраструктура, технологические парки.

This research shows the main sources of financing innovative activities, it also analyses their disproportion and suggests a new ways of their overcoming taking into account global experience.

Key words: innovation, innovative activity, sources of financing innovative activity, budget financing, private funds of the enterprise, funds of the foreign investments, scientific sphere, innovative structure, technology parks.

Інноваційна діяльність в Україні характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-економічних аспектів. Вирішення цих проблем є складним процесом, а їх подолання потребує негайних заходів, залучення фінансових ресурсів, які є недостатніми та обмеженими, що обумовлює актуальність дослідження проблем фінансування інноваційної діяльності.

Фактичне фінансування науково-технічної діяльності з Державного бюджету України протягом останніх років не перевищує 0,4 % ВВП при визначеному нормативі у 1,7 % відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Питома вага програмно-цільового фінансування наукових досліджень не перевищує 10,0 % загальних витрат на науку при законодавчо встановлених 30,0 % згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Нерідко фінансування програм взагалі призупиняється або переноситься на невизначені строки. Щорічне фінансування освіти фактично становить 5,0 % ВВП при визначеній Законом України «Про освіту» нормі — 10,0 %. Хронічним є недофінансування як науково-технічної, так і освітньої сфери економіки.

Не виконується Постанова Верховної Ради України від 16 червня 2004 р. «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні» в частині спрямування не менше 10,0 % коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне для економіки та безпеки держави значення.

Враховуючи вищевикладене, необхідно забезпечити не лише дотримання норм законодавства щодо фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності, а й збільшення обсягів фінансування, розширення їх джерел та доступ до них усіх учасників інноваційного процесу. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України широко дискутуються науковцями. Цим напрямом наукових досліджень присвячено низку робіт вітчизняних науковців, зокрема, В. Александрової, Ю. Бажала, Л. Безчасного, А. Гальчинського, В. Гейця, Н. Гончарової, В. Гриньова, М. Денисенка, В. Зянька, М. Крупки, О. Лапка, Б. Малицького, С. Онишко, В. Осецького, В. Семиноженка, Л. Федулової, В. Чабана, А. Чухна та багато ін.

Однак незважаючи на велику кількість наукових досліджень і певні досягнення в теорії та практиці управління інноваційною діяльністю в Україні, є низка питань, які залишаються об'єктом

подальших досліджень. Це пов'язано з переходом економіки України на інноваційну модель розвитку. Особливої уваги потребує аналіз обмеженості існуючих джерел фінансування й недоступності більшості з них для організацій науково-технологічної сфери, а також пошук і використання нових джерел, форм і методів фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності. При цьому участь держави в інвестуванні інноваційних процесів може здійснюватися як прямими методами — за рахунок фінансових ресурсів у складі Державного чи місцевого бюджету і позабюджетних коштів, так і за допомогою заходів непрямого впливу — встановлення системи пільг, як передбачено законодавством. На останнє звертають увагу провідні економісти, зокрема, Ю. Бажал, А. Гальчинський, В. Геєць та ін. Все це потребує подальшого поглибленого дослідження проблем фінансування інноваційної діяльності.

Згідно з чинним законодавством інноваційний розвиток в Україні забезпечується за рахунок фінансування з різних джерел. Основними з них є:

- 1 — кошти Державного бюджету України;
- 2 — кошти бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів;
- 3 — власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- 4 — власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- 5 — кошти (інвестиції) фізичних та юридичних осіб;
- 6 — інші джерела, не заборонені законодавством України [1, с. 35].

В умовах сучасної економіки України на значне бюджетне фінансування інноваційної діяльності годі сподіватися. Тому для більшості вітчизняних підприємств основним джерелом фінансування інновацій є власні кошти. Банківський кредит досі використовується недостатньо, оскільки взяти довгострокові і дешеві кредити для інноваційної діяльності непросто і практично неможливо. Венчурне інвестування, про яке останнім часом багато говорять, суттєвого поширення в Україні поки що не дістало. Розподіл джерел фінансування інноваційної діяльності у промисловості характеризується даними, наведеними у табл. 1.

Як показує аналіз статистичних даних, у 2008 р. основним джерелом фінансування технологічних інновацій були власні кошти підприємств, питома вага яких у загальному обсязі фінансування інноваційних робіт становила 60,5 %, що на 13,2 % менше порівняно з 2007 р.

Таблиця 1

**СТРУКТУРА ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА 2000-2008 рр., % [8, с. 318 ; 9, с. 333]**

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 *
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100
У тому числі за рахунок:									
власних коштів	79,6	83,9	71,1	70,3	77,3	87,7	84,6	73,7	60,5
державного бюджету	0,4	2,8	1,5	3,0	1,4	0,5	1,9	1,3	2,8
місцевих бюджетів	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,3	0,2	0,1	...
вітчизняних інвесторів	2,8	1,8	1,9	3,7	0,2	1,4	0,4	0,2	...
іноземних держав	7,6	3,0	8,8	4,2	2,5	1,7	2,9	3,0	1,0
інших джерел	9,5	8,4	16,6	18,7	18,6	7,4	10,0	21,7	35,7

* розраховано автором за даними Держкомстату України.

Обсяг фінансування інноваційних робіт у 2008 р. за рахунок коштів Державного бюджету збільшився на 1,5 в.п. і становив 336,9 млн грн (у 2007 р. — 144,8 млн грн), при цьому його частка становила лише 2,8 % порівняно з 1,3 % у 2007 р. Особлива роль держави в інноваційному процесі не простежується. Яскравим прикладом цього є фінансування, яке здійснюється Державним агентством України з інвестицій та інновацій. Бюджет 2009 року передбачає кошторис агентства у розмірі 29,7 млн грн, що значно менше минулорічного показника – 349,4 млн грн. Таке різке скорочення фінансування є негативним фактором для багатьох галузей та економіки країни в цілому. Держава стримує інноваційний розвиток внаслідок відсутності фінансування вже на перший рік. Минулорічна сума у 329,4 млн грн існувала лише на папері. Звіт агентства за 2008 р. свідчить, що з передбачених бюджетом коштів витрачено всього 27,3 млн грн. З цієї суми 96,4 % припадає на оплату комунальних послуг та зарплату, а безпосередньо на розвиток інновацій — лише 3,6 % або 982,6 тис. грн [3, с. 3].

З 13,3 млн грн, передбачених бюджетом 2008 р. на проведення досліджень, витрачено лише 7,0 %. Капітальні трансферти організаціям не здійснені взагалі, а це 13,1 млн. грн. Також не було надано жодної копійки з 160,0 млн грн внутрішніх кредитів інноваційним підприємствам. Можна сказати, що у 2008 р. фінансової підтримки інноваційного розвитку з боку держави не було.

Такі показники підтверджують сталу негативну тенденцію гальмування інноваційного розвитку в Україні, що у свою чергу, зменшує її економічний потенціал та збільшує конкурентні переваги інших країн.

Що стосується іноземних інвестицій як джерела фінансування інноваційної діяльності, то їх обсяг у 2008 р. становив 115,4 млн грн, або 1,0 %, що на 208,4 млн грн, або на 2 в.п. менше, ніж у 2007 р. Незважаючи на це, частка іноземного інвестування науково-технологічної діяльності повинна зростати. В той же час, значно зросли витрати з інших джерел фінансування, які у 2008 р. склали 35,7 %, тобто на 13,7 в.п. більше порівняно з 2007 р. (не виділено окремо фінансування за рахунок вітчизняних інвесторів та кредиту).

Привертає увагу процес зменшення власних коштів підприємств і організацій, їх недостатність для фінансування інноваційної діяльності. Це фактично підтверджують обстеження підприємств, проведені Держкомстатом України, в ході яких виявлено, що 80,1 % підприємств вказали на відсутність власних коштів, а 53,7 % – на відсутність державного фінансування [5, с. 189]. Навряд чи можна визнати нормальним і те, що частка місцевих бюджетів в інноваціях зовсім мізерна (0,1 % у 2007 р.). У зв'язку з цим постають питання щодо активізації використання інших джерел фінансування інноваційної діяльності.

Законодавством України, на відміну від більшості країн світу, поки що не передбачено стимулювання залучення у науково-технічну та інноваційну сфери позабюджетних коштів, не стимулюються витрати промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів. Опосередкована фінансова підтримка інноваційної діяльності повинна здійснюватися через важелі податкової, митної, амортизаційної політики, що до речі, передбачено законодавством.

Постійне недофінансування науково-інноваційної сфери економіки веде до зменшення кількості наукових організацій і науковців, виконавців науково-дослідних робіт. Так, якщо у 2000 р. кількість організацій, які виконували наукові дослідження і роз-

робки, становила 1490, то у 2008 р. — лише 1378, тобто на 112 організацій менше. Чисельність працівників наукової сфери скоротилася з 120,8 тис. осіб у 2000 р. до 94,1 тис. осіб у 2008 р. [4, с. 1]. А порівняно з 1990 р. їх кількість скоротилася в 3,4 разу. Скорочення чисельності науковців відбулося в усіх секторах науки — академічному, галузевому та вузівському, найвідчутніше економічна криза позначилася на заводському секторі. Тут найбільші втрати кадрів.

Складне соціально-економічне становище української науки значною мірою обумовлює поширення серед працівників основної (наукової) діяльності і, на жаль, наукової чи науково-педагогічної діяльності роботи за сумісництвом. Чисельність працівників, які виконували наукові дослідження і розробки за сумісництвом, у 2007 р. порівняно з 2000 р. зросла на 70,1 % і склала 76,9 тис. осіб. Причини цього прості — низька заробітна плата. Середня заробітна плата наукових працівників в Україні набагато нижче порівняно з розвиненими країнами. Так, у США середньомісячна заробітна плата науковця становить 5–7 тис. дол., молодших фахівців зі ступенем магістра від 3 до 4 тис. дол. [6, с. 226]. На жаль, в Україні сфера науки і освіти і досі не увійшла до системи державних пріоритетів.

Знижується престижність наукової праці. Сьогодні в науку іде лише 1 % випускників вищих навчальних закладів. Щорічно за межі України емігрує значна кількість дипломованих спеціалістів, які мають відношення до інноваційної діяльності, що є негативною тенденцією для України. І це не дивно, оскільки витрати на одного науковця в Україні складають 2 тис. дол. при 195 тис. у США, 172 тис. у Франції і 142 тис. в Японії. Погіршується вікова структура науковців. Середній вік кандидата наук досяг 51 року, а доктора наук — майже 61. Кожен третій учений старше 60 років.

Найбільш гостра ситуація склалася в інститутах Національної академії наук України, де середній вік наукових співробітників майже на п'ять років перевищує середній вік наукових кадрів країни. Результативність діяльності фахівців науково-технічних організацій та установ залежить від фінансування їх матеріально-технічної бази. Стан матеріально-технічної бази науки є незадовільним. Нині світовим стандартам відповідає лише 2 % наукового обладнання. Згідно з останньою інвентаризацією з 159,7 тис. машин і устаткування обстежених наукових організацій 80,1 % експлуатується понад 10 років і лише 6,4 % — до 5 років. Водночас за світовими стандартами термін використання наукового обладнання складає 5–7 років [7, с. 9]. Такий стан матеріально-

технічного забезпечення наукової діяльності можна охарактеризувати як критичний.

Успіх реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України залежить від ефективного вирішення проблеми фінансової підтримки інноваційної інфраструктури. На жаль, вітчизняна інфраструктура не розвинена, не охоплює всі ланки інноваційного процесу і не має системності. Сформовано лише окремі її елементи — технологічні парки (технопарки), інноваційні центри, бізнес-інкубатори. Саме технопарки можуть підтримати нерозривність повного циклу інновацій: дослідження — розроблення — впровадження — промисловий випуск і впроваджувати у виробництво наукоємні розробки, високі технології, створювати конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію. На сьогодні із 16 технопарків зареєстровано 12: Інститут монокристалів (2000 р.), Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона (2000 р.), Вуглемаш (2001 р.), Напівпровідники (2002 р.), Інститут технічної теплофізики (2002 р.), Укрінфотех (2002 р.), Київська політехніка (2003 р.), Інтелектуальні інформаційні технології (2003 р.), Текстиль (2007 р.), Агротехпарк (2007 р.), Яворів (2007 р.), Машинобудівні технології (2008 р.). Ще 4 технопарки проходять процедуру реєстрації.

Практика роботи технологічних парків підтверджує їхню високу ефективність щодо активізації інноваційної діяльності в Україні. У 2007 р. у рамках виконання проектів технопарків було реалізовано інноваційної продукції на 2 557,2 млн грн без податку на додану вартість (на 12,1 % більше за аналогічний показник 2006 р., який становив 2 280,2 млн грн), з них на зовнішньому ринку — 311,7 млн грн.

Проте до Державного бюджету України та державних цільових фондів у рамках виконання проектів за цей період було перераховано понад 209,2 млн грн, що на 9,1 % менше за аналогічний показник 2006 р., який становив 230,0 млн грн. Це пояснюється скасуванням пільгового режиму для низки науково-технічних проектів. Витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у 2007 р. склали 24,5 млн грн, що на 10,7 млн грн менше, ніж у 2006 р.

У рамках дії спеціального режиму діяльності технологічних парків протягом 2007 р. на спеціальні рахунки було перераховано майже 30,0 млн грн податків, тоді як у 2006 р. — 28,9 млн грн, при цьому створено додатково 201 робоче місце [2, с. 2]. Відсутність дієвого механізму надання державної підтримки перешкоджає технопаркам ефективно працювати в інноваційній сфері.

Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» було повністю скасовано непрямую державну підтримку технопарків у вигляді податкових пільг для виконання проектів. Розвиток технопарків було загальмовано, що негативно позначилося на їх роботі.

З метою вирішення ситуації, що склалася, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» (2006 р.) було частково відновлено податкові та митні пільги для виконання ними проектів. У рамках дії спеціального режиму інноваційної діяльності передбачалась фінансова підтримка проектів технологічних парків, що мала здійснюватися шляхом запровадження відповідної бюджетної програми, кошти на яку повинні були щорічно виділятися з Державного бюджету України. Ця бюджетна програма «Державна підтримка діяльності технологічних парків» мала бути запроваджена ще з 2007 р., чого досі не зроблено. Отже, розвитку інноваційної діяльності повинна сприяти опосередкована фінансова підтримка через важелі податкової, митної, амортизаційної політики, що передбачено законодавством. У цілому можна сказати, що в Україні поки що не сформовані фінансові механізми інноваційної діяльності.

Реалізація інноваційної моделі розвитку економіки України неможлива без ефективного вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Істотно гальмує цей процес низький рівень фінансування науки і фактична відсутність фінансового забезпечення інноваційної діяльності. У зв'язку з цим необхідно широко використовувати традиційні джерела фінансування інноваційної діяльності (власні кошти підприємств, кошти Державного бюджету, вітчизняних та іноземних інвесторів, кредитні ресурси банків), а також нові джерела, форми і методи фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності з урахуванням законодавчих норм. При цьому, інноваційна діяльність потребує дієвої участі держави як у фінансовому, так і організаційному плані.

Література

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: Зб. законодав. актів. За станом на 1 березня 2005 р. Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2005.

2. Діяльність технологічних парків України в 2007 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.mon.gov.ua.
3. Кузнецов К. Криза руйнує інноваційний розвиток в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.experts.in.ua.
4. Наукова і науково-технічна діяльність у 1998—2009 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.ukrstat.gov.ua.
5. Наукова і інноваційна діяльність в Україні в 2006 році: Стат. збірник. — К., 2007.
6. Онікієнко В.В., Ємельяненко Л.М., Терен І.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / За ред. В.В. Онікієнка. — К.: РВПС НАН України, 2006.
7. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації», затв. Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.rada.gov.ua.
8. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2007.
9. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2008.

Статтю подано до редакції 14.10.09 р

УДК 336.71

О. В. Комісарчик,
аспірант кафедри банківської справи,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРИВАТ-БАНКІВНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано сутність VIP-клієнтів як особливої групи суб'єктів роздрібного банківництва, дана їх класифікація. Розглянуто особливості та принципи українського приват-банківництва.

Ключові слова: приват-банківництво, роздрібні клієнти, VIP-клієнти.

Проанализирована сущность VIP-клиентов как особой группы субъектов розничного банковского бизнеса, дана их классификация. Рассмотрены особенности и принципы приват-бизнеса украинских банков.

Ключевые слова: приват-банкивництво, розничные клиенты, VIP-клиенты.